

Ks. Kazimierz MATWIEJUK

SAMOWOLA W CELEBRACJACH LITURGICZNYCH - DEFORMACJA LITURGICZNA

Treść: 1. Misterium paschalne Chrystusa treścią liturgii; 2. Liturgia w służbie misterium paschy Chrystusa; 3. Mistagogiczny wymiar celebracji eucharystycznej; 4. Znaczenie prawa liturgicznego; 4.1. Obrzędy wstępne; 4.2. Liturgia słowa; 4.3. Liturgia eucharystyczna; 4.4. Obrzędy zakończenia; Zakończenie.

Słowa kluczowe: celebracja liturgiczna, formacja liturgiczna, liturgia, liturgia eucharystyczna, liturgia słowa, misterium paschalne, prawo liturgiczne.

Keywords: liturgical celebration, liturgical formation, liturgy, Liturgy of the Eucharist, Liturgy of the Word, paschal mystery, liturgical Law.

Pojęcie „liturgia” oznaczało w starożytnej Grecji „dzieło publiczne”, służbę pełnioną przez lud lub na rzecz ludu. Takimi świadczeniami były np.: budowa drogi, mostu, gimnazjum, okrętu, wyposażenie poselstwa czy budowę murów obronnych miasta, również organizowanie igrzysk. Istnienie tych „liturgii” było związane z ustrojem demokratycznym starożytnej Grecji. Z czasem pojęcie „liturgia” zyskało znaczenie kultyczne i oznaczało czynności związane ze służbą bóstwom pogańskim¹.

Termin „liturgia” trafił do Biblii przez tłumaczenie Pisma św. Starego Testamentu z j. hebrajskiego na j. grecki. W tłumaczeniu, zwanym Septuagintą², tym pojęciem oddano hebrajskie terminy *sheret*, określający służbę kultyczną, oraz *aboad*, oznaczający służbę kapłanów i lewitów przy świątyni, zwłaszcza przy składaniu ofiar³.

W tradycji chrześcijańskiej liturgia oznacza „czyn Boga” spełniony dla ludu. Jest nim zbawienie. Jedynym Zbawicielem świata jest wcielony Syn Boży, Jezus Chrystus. On mocą swej śmierci i zmartwychwstania zwyciężył grzech, a ludzkości zaofiarował życie wieczne. Chrystus kontynuuje to dzieło w liturgii. Czyni to w swoim Kościele, z Kościołem i przez Kościół (KKK 1069).

¹ B. NADOLSKI, *Leksykon liturgii*, Poznań: Pallottinum 2006, 745-746.

² Septuaginta, najstarsze greckie tłumaczenie Starego Testamentu zostało dokonane w III-II w. przed Chrystusem w Aleksandrii w Egipcie. Było przeznaczone dla zamieszkałych tam Żydów hellenistów, pozostających pod wpływami języka i kultury greckiej, którzy nie znali już języka hebrajskiego. Według apokryficznego Listu Arysteasa, pochodzącego z II w. przed Chr., król egipski, Ptolemeusz II Filadelf (285-246), sprowadził z Jerozolimy do Aleksandrii 72 wybitnych znawców Prawa, którzy na wyspie Faros w ciągu 72 dni przetłumaczyli cały Pięcioksiąg na język grecki. Tę wersję powstania Septuaginty przejął historyk żydowski Józef Flawiusz, także pisarze chrześcijańscy, zob. J. FRANKOWSKI, "List Arysteasa, czyli legenda o powstaniu Septuaginty", *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 25(1972) nr 1, 12-22.

³ B. NADOLSKI, *Liturgika t. I, Liturgika fundamentalna*, Poznań: Pallottinum 1989, 9.

Sobór Watykański II, który zainicjował odnowę liturgiczną, chciał w ten sposób przyczynić się do zdynamizowania rozwoju życia chrześcijańskiego wśród wiernych, dostosować do potrzeb współczesności instytucje kościelne, także wskazać cel działań ekumenicznych oraz pomóc poszukującym w znalezieniu drogi do Chrystusa i Kościoła (KL 1). Papież Benedykt XVI jest głęboko zaniepokojony sposobem sprawowania liturgii w niektórych wspólnotach eklezjalnych.

1. Misterium paschalne Chrystusa treścią liturgii

Liturgii nie może zrobić człowiek. On, jeśli nie uwierzy w Boga żywego, może jedynie budować ołtarze „nieznanemu Bogu” (por. Dz 17, 23). Liturgia nie może też wypływać z ludzkiej fantazji bądź kreatywności. Wtedy będzie co najwyżej samopowtwardzeniem. Rzeczywista liturgia zakłada Boże objawienie, które odsłania Boży plan zbawienia człowieka i określa sposób oddania chwały Bogu przez obdarowanych Jego darem zbawienia. Dla liturgii rzeczą zasadniczą jest „ustanowienie”⁴.

Centrum liturgii chrześcijańskiej jest wcielony Syn Boży, Jezus Chrystus. Misterium Jego inkarnacji rozpoczęło realizację zbawczego planu Boga, przygotowanego w Starym Przymierzu. Przyjęło ono postać „oikonomia”. Syn Boży przyszedł „w ciele podobnym do ciała grzesznego” (Rz 8, 3), aby w swoim ciele uśmiercić grzech człowieka. Św. Paweł wyjaśnia tę tajemnicę, podkreślając, że „Tego, który nie znał grzechu, uczynił (Bóg Ojciec) dla nas grzechem, abyśmy się stali w Nim sprawiedliwością Bożą” (Rz 8,3; por. 2 Kor 5, 21). Wcielony Syn Boży nie miał żadnego grzechu, nawet grzechu pierworodnego. Był poczęty mocą Ducha Świętego. Narodził się z dziewiczej i niepokalanej Matki. Ale Wcielony Logos, „istniejąc w postaci Bożej, nie skorzystał ze sposobności, aby na równi być z Bogiem, lecz ogołocił samego siebie, przyjąwszy postać sługi, stawszy się podobnym do ludzi. A w zewnętrznym przejawie, uznany za człowieka, uniżył samego siebie, stawszy się posłusznym aż do śmierci - i to śmierci krzyżowej” (Flp 2, 6-8). On uniżony i obciążony grzechem świata, to jest tymi skutkami grzechu, które nie sprzeciwiały się Jego bóstwu, wziął na siebie Prawo, którego realizacja była dla ludzi niejednokrotnie sposobnością do grzechu (Rz 7, 7-13). W końcu przyjął śmierć na krzyżu, aby ją zwyciężyć przez chwalebny rezurekcją.

Tak Wcielone Słowo wysłużyło ludzkości udział w życiu wiecznym. Św. Piotr wyjaśnił to tak: „On (Jezus) grzechu nie popełnił, a w Jego ustach nie było podstęp. On, gdy Mu złorzeczono, nie złorzeczył, gdy cierpiał, nie groził, ale oddawał się Temu, który sędzi sprawiedliwie. On sam, w swoim ciele poniósł nasze grzechy na drzewo, abyśmy przestali być uczestnikami grzechów, a żyli dla sprawiedliwości - Krwią Jego ran zostaliście uzdrowieni” (1 P 2, 22-25).

Chrystus jest osobowym misterium. Znakami tej tajemnicy są Jego czyny, nade wszystko śmierć, zmartwychwstanie i wywyższenie przez wniebowstąpienie. Te wydarzenia mają charakter zbawczy, a w wymiarze historycznym są faktem jednorazowym. Natomiast z woli zmartwychwstałego Chrystusa są dostępne Jego wyznawcom przez liturgię. Św. Leon Wielki (+461) uczył, że po zmartwychwstaniu Chrystusa „to, co

⁴ J. RATZINGER, *Duch liturgii*, przekł., E. Pieciul, Poznań 2002, 22.

było widzialne w naszym Zbawicielu, przeszło do Jego misteriów”⁵. Odtąd Jego zbawcze czyny i ich owoce są aktualizowane w czynnościach liturgicznych. A są nimi: sakramenty, sakramentalia, Liturgia godzin i celebracje roku liturgicznego. W sakramentach człowiek wierzący spotyka się z Chrystusem. Za ich pomocą doświadcza uświęcenia. Chrystus go udziela w Kościele i przez Kościół.

Misterium śmierci i zmartwychwstania Chrystusa jest celebrowane w świętej liturgii. Kościół otwarty na natchnienia Ducha Świętego wypracował na przestrzeni wieków formy celebrowania tajemnicy paschalnej Wcielonego Słowa. Obrzędy liturgiczne są w służbie tego misterium. One są skutecznymi komunikatorami treści zbawczych. Są też formę katechezy mistagogicznej, która uczestnikom tych celebracji przybliży treści misterium zbawienia i w nie wprowadza. W liturgii jest uobecnianie sakramentalnie misterium zbawcze Chrystusa, i tylko ono. Dokonuje się to mocą Parakleta. Tak dokonuje się uświęcenie człowieka i uwielbienie Boga. Liturgia stanowi pomoc do wejścia w tajemnicę zbawczej śmierci i rezurekcji Chrystusa i przyjęcia daru Jego życia.

2. Liturgia w służbie misterium paschy Chrystusa

Liturgia jest żywą obecnością i zbawczą działalnością wcielonego Syna Bożego. On w Kościele i przez Kościół spełnia swoją misję uświęcania człowieka i z uświęcanymi oddaje cześć Bogu Ojcu w mocy i miłości Ducha Świętego (KL 7). Czyni to przez sakramentalne znaki, którym towarzyszy słowo. Liturgia jest jednocześnie uświęceniem i kultem.

Liturgią nie są tylko pobożne obrzędy czy tzw. ceremonie kościelne, nawet tylko uroczysty sposób uwielbienia Boga, chociaż te elementy ona zawiera. Jej istotę stanowi uświęcająca działalność Chrystusa. Papież Jan Paweł II tak to wyraził: „W czynnościach liturgicznych nic nie jest ważniejsze od tego, że w sposób niewidzialny, lecz rzeczywisty, działa tu Chrystus przez swojego Ducha”⁶.

Liturgia nie jest więc ludzkim działaniem. Jest natomiast miejscem doświadczenia zbawczego działania Boga oraz wielbienia Go za dar zbawienia. Liturgia ma ścisły związek z osobą i czynami Chrystusa, który oddał swoje życie, aby wszyscy ludzie mieli życie w obfitości (J 10, 10). W liturgii najważniejszy jest Chrystus. On tu działa mocą swojego Ducha, którego „wylał” na odkupionych. Duch Uświęciciel uobecnia Chrystusa i Jego zbawcze czyny w czynnościach liturgicznych. Czyni aktualną tajemnicę Jego śmierci dopełnioną chwalebny zmartwychwstaniem mocą liturgicznej anamnezy. Dzięki wspomnieniu uobecniającemu, uczestnicy celebracji liturgicznej „tu i teraz” doświadcniają w wierze zbawienia.

Liturgia jest nośnikiem życia Bożego. Łaska Boża jest rzeczywistością nadprzyrodzoną. Człowiek otrzymuje ją jako niezasłużony dar. Bóg uzdalnia go przez łaskę wiary do przyjęcia tego daru. Liturgia jest swoistym pasem transmisyjnym, który łączy

⁵ LEON WIELKI ŚW., *Sermo 74*: Quod itaque Redemptoris nostri conspicuum fuit in sacramenta transivit, PL 54, 398A.

⁶ JAN PAWEŁ II, *List Vicesimus quintus annus* (4.12.1988), Watykan 1988, nr 10.

człowieka ze zmartwychwstałym Zbawicielem. Przez ten darmowy dar Boga dokonuje się sakramentalna identyfikacja chrześcijanina z Chrystusem. Bowiem w Nim i w ochrzczonych pulsuje to samo życie Boże. Tak się dzieje mocą sakramentów św. Natomiast przez Eucharystię ta identyfikacja jest najpełniejsza. Chrystus zapewnił: „Kto spożywa moje Ciało i Krew moją pije, trwa we Mnie, a Ja w nim” (J 6, 56). Dzięki temu umacnia się „nowy człowiek”. Przez Komunię Świętą komunikujący staje się Tym, Kogo pożywa⁷.

Sakramentalna identyfikacja z Chrystusem jest podstawą do urzeczywistniania prawdziwej wspólnoty z innymi ludźmi. Przyjmujący Komunię św., na słowa szafarza: „Ciało Chrystusa” odpowiada „Amen”. „Jest to „amen” najświętszemu Ciału Jezusa, narodzonemu z Maryi Dziewicy i umęczonemu za zbawienie świata, ale także Jego ciału mistycznemu – Kościołowi”. A tym Kościołem są m.in. współuczestnicy celebracji eucharystycznej. Nie można oddzielić tych dwóch ciał i przyjąć jedno bez drugiego. „Nie będzie nas może wiele kosztować powiedzieć „amen” na wielu braci, może wobec większości. Ale wśród nich znajdzie się zawsze ktoś, kto sprawia nam ból, nieważne czy z własnej, czy z naszej winy; ktoś, kto nam się sprzeciwia, krytykuje, zniesławia. Powiedzieć w tym wypadku „amen” jest trudniej, ale kryje w sobie specjalną łaskę”⁸.

Istnieje liturgiczna droga Boga do człowieka. Całe życie liturgiczne Kościoła koncentruje się wokół Ofiary eucharystycznej i sakramentów. Jest ich siedem. Chrzest, bierzmowanie i Eucharystia są sakramentami inicjacji chrześcijańskiej; pokuta i namaszczenie chorych, to sakramenty uzdrowienia, a sakrament święceń i małżeństwo są sakramentami w służbie komunii i posłaniu wiernych (KKK 1211). Sakramenty Nowego Przymierza ustanowił Jezus Chrystus. Są one „mocami, które wychodzą” z zawsze żywego i ożywiającego Jego Ciała. Są działaniami Ducha Uświęciciela pośród ludu Bożego. Są „arcydziełami Bożymi” w nowym i wiecznym przymierzu (KKK 1116).

Czynnościami liturgicznymi są także sakramentalia: błogosławieństwa, poświęcenia, konsekracje, egzorcyzmy i pogrzeb chrześcijański. Są to znaki święte, które oznaczają skutki duchowe. Osiąga się je przez modlitwę Kościoła. Sakramentalia nie udzielają łaski Ducha Świętego na sposób sakramentów. Natomiast przez modlitwę Kościoła uzdalniają do jej przyjęcia i ożywiają współpracę z nią. Zostały one ustanowione przez Kościół dla uświęcenia pewnych posług w Kościele, także najrozmaitszych okoliczności życia chrześcijańskiego, również użytkowania rzeczy potrzebnych człowiekowi w jego codzienności (KKK 1668).

Czynnościami liturgicznymi są również Liturgia godzin i celebracje roku liturgicznego. One mają charakter uświęcający, ponieważ są różnymi formami anamnezy wydarzeń zbawczych. One, na różne sposoby, uobecniają misteria zbawienia. - Inne czynności ludu Bożego, jak modlitwy prywatne czy wspólnotowe, procesje, różne formy pobożności maryjnej czy świętych, są nabożeństwami. Stanowią formę medytacji nad

⁷ „Wszchemgający Boże, spraw, aby udział w tym Sakramencie zaspokoił głód i pragnienie naszej duszy i przemienił nas w Chrystusa, którego przyjmujemy”, *Modlitwa po Komunii, 27 niedziela zwykła*, w: *Mszal rzymski dla diecezji polskich*, Poznań: Pallottinum 1986, 268.

⁸ R. CANTALAMESSA, *Eucharystia nasze uświęcenie. Tajemnica Wieczery Pańskiej*, tł. A.J. Zebik, Warszawa: Wydawnictwo Sióstr Loretanek 2004, 65.

wydarzeniami zbawczymi, uobecnianymi w liturgii. Mają charakter kultyczny. Nie mogą być włączane do czynności liturgicznych⁹.

3. Mistagogiczny wymiar celebracji eucharystycznej

Sprawowanie Eucharystii uobecnia misteria zbawienia. Przewodniczący celebracji działa „in persona Christi”. A to „znaczy więcej niż tylko „w imieniu” czy „w zastępstwie” Chrystusa. „In persona” znaczy, że działa on w swoistym sakramentalnym utożsamieniu się z prawdziwym i wiecznym Kapłanem. Sam zmartwychwstały Pan jest prawowitym podmiotem i prawdziwym sprawcą Ofiary eucharystycznej. On nie może być przez nikogo wyręczony w jej uobecnianiu¹⁰.

Przewodniczący zgromadzenia eucharystycznego „nie może uważać siebie za „właściciela”, który dowolnie dysponuje tekstem liturgicznym i całym najświętszym obrzędem jako swoją własnością i nadaje mu kształt osobisty i dowolny. Może to się czasem wydawać bardziej efektowne, może nawet bardziej odpowiadać subiektywnej pobożności, jednakże obiektywnie jest zawsze zdradą tej jedności, która się w tym Sakramencie jedności nade wszystko winna wyrażać”¹¹. Nie wolno przewodniczącemu celebracji, ani jakiegokolwiek grupie, na własną rękę niczego do liturgii dodawać, z niej ujmować lub w niej zmieniać. Wymaganie wierności obrzędowi i autentycznemu tekstowi liturgicznemu jest wymaganie „lex orandi”. To zaś jest wyrazem wiary Kościoła, „lex credendi”. Brak wierności może nawet dotknąć ważności sakramentów¹².

Przewodniczący celebracji musi działać w dyscyplinie wiary. W takim klimacie dokonuje się owocne wprowadzanie wiernych w misterium Eucharystii. Inaczej następuje deformacja uczestników liturgii. Ostentacyjną pogardą dla dyscypliny wiary jest zachowanie koncelebransa, który dołącza do koncelebracji po rozpoczęciu Mszy św., albo fotografuje podczas celebry lub zasiada przy instrumencie muzycznym a na przystosowanie „doskakuje” do ołtarza, by konsekrować. Wyrazem bezmyślności koncelebransa jest modlitwa Liturgią godzin podczas głoszonej przez współkoncelebransa homilii, czy udawanie się w tym czasie do konfesjonatu, by spowiadać. Samowolą jest zapraszanie koncelebransów do udzielenia końcowego błogosławieństwa mszalnego. Wprost cynicznym jest zachowanie błogosławiącego małżeństwo, który jednocześnie filmuje uroczystość ślubną. To nie są przypadki zmyślone. One świadczą o bardzo

⁹ Niestety „niekiedy dochodzi do tego, że w samo sprawowanie Ofiary Eucharystycznej zostają włączone pewne elementy zapożyczone z nowenn lub innych nabożeństw. Stąd rodzi się niebezpieczeństwo, że Pamiątka Pana nie będzie już stanowić szczytowego momentu spotkania wspólnoty chrześcijańskiej, lecz będzie jakby pewną okazją do odprawienia nabożeństwa należącego do pobożności ludowej. Tym, którzy tak postępują, chcemy przypomnieć normę soboru, według której nabożeństwa winno się uzgadniać z liturgią, bynajmniej zaś nie mieszać z nią” (nr 31), oraz „nie jest wolne od błędu, który niestety dotąd jeszcze gdzieś się zdarza, odmawianie różańca maryjnego podczas czynności liturgicznej”, PAWEŁ VI, *Adhortacja Marialis cultus* (2 II 1974), nr 48, w: S. C. NAPIÓRKOWSKI (red.), *Błogosławić mnie będą. Tekst – komentarze – dyskusja*, Lublin 1990, 11- 66.

¹⁰ JAN PAWEŁ II, *List Tajemnica i kult Eucharystii* (24 II 1980), Rzym 1980, nr 8.

¹¹ Tamże, nr 12.

¹² JAN PAWEŁ II, *List Vicesimus quintus annus*, dz. cyt., nr 13.

poważnej i głębokiej chorobie liturgicznej mistagogów liturgicznych. Są wyrazem tylko śladowej ich liturgicznej świadomości. A co z moralną odpowiedzialnością?

4. Znaczenie prawa liturgicznego

Pomocą w celebrowaniu misteriów zbawczych w dyscyplinie wiary jest prawo liturgiczne. W warunkach normalnych nieliczenie się z nim „musi być odbierane jako brak poszanowania dla Eucharystii - podyktowany może indywidualizmem, a może bezkrytycznym stosunkiem do lansowanych opinii, a może jakimś brakiem ducha wiary”¹³.

Przypomnijmy, w oparciu o aktualne prawo liturgiczne, na kanwie struktury mszalnej, niektóre zasady dotyczące celebracji eucharystycznej z wiernymi, które niejednokrotnie są lekceważone albo przez niedbalstwo pomijane.

4.1. Obrzędy wstępne

Stanowią je: wejście celebransa i asysty liturgicznej, znak krzyża i pozdrowienie wiernych przez przewodniczącego zgromadzenia liturgicznego, akt pokuty i wezwanie „Panie zmiłuj się nad nami”, także hymn „Chwała na wysokości Bogu”, jeśli prawo liturgiczne przewiduje, i kolekta. Te obrzędy mają charakter wstępu, wprowadzenia i przygotowania (OWMR 24).

Odpowiednie przygotowanie celebracji domaga się zachowanie milczenia w kościele, w zakrystii i w przylegających do niej pomieszczeniach, aby wszyscy mogli pobożnie i godnie wejść w celebrację zbawczych tajemnic (OWMR 45). Dotyczy ono także osób spełniających funkcje liturgiczne oraz śpiewów. Te zaś stanowią pomoc w zrozumieniu treści poszczególnych obrzędów mszalnych. Nie są jakimś „wypełniaczem” czasu celebracji. W czasie mszy św. nie można więc śpiewać litanii, „Gorzkich żali”, Godzinek, piosenek religijnych, czy wykonywać jakiejś muzyki na instrumentach używanych w muzyce rozrywkowej¹⁴.

Obrzędy wstępne mają charakter wprowadzenia w celebrację misteriów zbawienia przez doświadczenie wspólnoty Kościoła przez wszystkich członków zgromadzenia liturgicznego oraz doświadczenia w wierze obecności Chrystusa. On zaś zapewnił, że „gdzie dwaj albo trzej są zebrani w imię moje, tam jestem pośród nich” (Mt 18,20).

¹³ Jan Paweł II, List *Tajemnica i kult Eucharystii*, dz. cyt., nr 12.

¹⁴ Zob. Episkopat Polski, "Wskazania po ogłoszeniu nowego wydania Ogólnego wprowadzenia do Mszału rzymskiego" (9 III 2005), nr 4, *Anamnesis* 42 (2005), 25-34. Episkopat Polski, *Instrukcja o muzyce liturgicznej po Soborze Watykańskim II* (8 II 1979): „Należy mieć w wielkim poszanowaniu organy piszczałkowe. Ich brzmienie dodaje celebracjom majestatu, a umysły wiernych podnosi do Boga i spraw niebieskich” (KL 120). Organy elektroniczne dopuszcza się jako instrument tymczasowy. Można je instalować zamiast fisharmoniom, gdzie jest brak miejsca na organy piszczałkowe. Poza organami wolno używać w liturgii innych instrumentów z wyjątkiem tych, które są zbyt hałaśliwe lub wprost przeznaczone do wykonywania współczesnej muzyki rozrywkowej. Z użytku liturgicznego są wykluczone: fortepian, akordeon, mandolina, gitara elektryczna, perkusja, wibrafon itp. Muzyka w czasie sprawowania czynności liturgicznych winna być wykonywana „na żywo”, a nie odtwarzana za pomocą magnetofonu, adapteru, radia itp. Poza liturgią jest dozwolone odtwarzać muzykę religijną z płyt czy taśm, aby ta udostępnić wiernym arcydzieła muzycznej twórczości religijnej dla wytworzenia odpowiedniego nastroju lub celem wyrabiania w nich dobrego smaku muzycznego.

Zgromadzenie liturgiczne jest wspólnotą eklezjalną. Jej budowanie wymaga „radosnego trudu”. Trudne jest bowiem przekraczanie subiektywizmu i indywidualizmu na rzecz „bycia wspólnotą”. Ale podjęcie tego trudu owocuje zrozumieniem, że uczestnictwo w liturgii jest radosnym przywilejem, którym zaszczyca Chrystus wierzących w Niego, gromadząc ich przy sobie.

Obrzędy wstępne sprawuje się od specjalnego miejsca przewodniczenia, zatem nie przy ołtarzu ani na ambonie (OWMR 310). Przewodniczący od początku celebracji staje się autentycznym formatorem uczestników liturgii, jeśli wszystkie znaki, począwszy od poprawnego przyklęknienia przed Najświętszym Sakramentem poprzez pełne namaszczenia ucałowanie ołtarza i czytelny znak krzyża, będzie wykonywać poprawnie i bez pośpiechu. On po liturgicznym pozdrowieniu wiernych, albo odpowiednio przygotowany komentator, wprowadzi wiernych w rozpoczynającą się celebrację¹⁵. Aby nie zakłócać jej rytmu komentarz inicjacyjny powinien być jasny i bardzo krótki. Niestety, „niekiedy uroczyste powitania, podziękowania wygłaszane podczas bardziej uroczystych liturgii, przybierają postać akademii nie licujących z powagą Najświętszej Ofiary, której centrum jest sam Chrystus”¹⁶.

Po zachęceniu do aktu pokuty musi być zachowana chwila ciszy, by każdy mógł stanąć w prawdzie przed najświętszym Bogiem. Przewodniczący celebracji powinien posługiwać się tylko formami aktu pokuty z *Ordo Missae*. Nie można go zastępować dowolnymi modlitwami czy śpiewami¹⁷. Po każdym wezwaniu „Módlmy się”, począwszy od kolekty, należy zachować chwilę ciszy, by każdy mógł uświadomić własną intencję uczestnictwa.

4.2. Liturgia słowa

Słowo Boże jest istotnym elementem w zbawczym dialogu Boga z człowiekiem. Słowo Boże urzeczywistnia to, co Bóg mówi. On powiedział i zaistniał świat. Bóg mówiący kształtował historię zbawienia. U jej szczytu jest Jezus Chrystus, Wcielone Słowo, Mesjasz. Boże słowo wypowiedziane w określonych warunkach historycznych było znakiem uobecniającym Bożą łaskę, którą Bóg pragnie obdarzyć każdego człowieka. W Jezusie Chrystusie to obdarowanie dokonuje się ustawicznie.

Słowo Boże, proklamowane podczas liturgii, jest mową Boga do człowieka. Bóg obdarza słuchającego łaską wiary. „Wiara rodzi się z tego, co się słyszy, tym zaś, co się

¹⁵ Propozycja redakcji komentarza inicjacyjnego: a) – obudzić świadomość zgromadzonych, że są Kościołem, a nie przygodnym tłumem, oraz że mają współuczestniczyć w sprawowaniu czynów zbawczych Chrystusa; b) – przybliżyć charakter okresu, czy dnia liturgicznego. W przypadku patrona dnia, zlokalizować go historycznie, podając istotne treści z jego duchowej biografii (nie opowiadać życiorysu); c) – zasygnalizować główną myśl czytań mszalnych (nie streszczać); d) - zachęcić wiernych do pełnego uczestnictwa w tej celebracji, a nie co należy zrobić po jej zakończeniu (zachęcić np.: do uważnego słuchania słowa Bożego, włączenia się w śpiew, zgodnego wykonywania gestów, troski o wewnętrzne wyciszenie się, także szczerzej życzliwości w przekazywaniu znaku pokoju itp.).

¹⁶ „Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II”, w: *II Polski Synod Plenarny* (1991-1999), Poznań: Pallottinum 2001, nr 64.

¹⁷ Zob., Episkopat Polski, *Wskazania*, nr 10.

słyszysz, jest słowo Chrystusa” (Rz 10,17). Ta wiara jest konieczna do przyjęcia tajemnicy Eucharystii.

„Liturgię słowa należy sprawować tak, aby sprzyjała medytacji. Dlatego trzeba unikać jakiegokolwiek pośpiechu, który utrudniałby skupienie”¹⁸. Przewodniczący lub odpowiedni komentator w krótkich słowach może przed czytaniem wprowadzić wiernych do liturgii słowa (OWMR 31). Miejszem wykonywania czytań jest ambona. A godność słowa Bożego wymaga, aby czytający posługiwał się zawsze Lekcjonarzem mszalnym, a nie kartką z tekstem czytania¹⁹.

Wykonywanie czytań poprzedzających Ewangelię należy do lektorów, zarówno mężczyzn, jak i kobiet. Z zasady czytania we mszach z udziałem dzieci powinni wykonywać dorośli. Po lekturze czytania lektor, wypowiadając słowa: „Oto słowo Boże”, nie unosi lekcjonarza i nie ukazuje go wiernym²⁰.

Psalm responsoryjny powinien być śpiewany cały lub przynajmniej jego refren przez psalterzystę z ambony. Jest to proklamacja słowa Bożego, dlatego wykonuje go jedna osoba, nie zaś schola czy chór²¹. Psalmu responsoryjnego nie wolno zastępować tekstami nie biblijnymi (np. kolędą) (OWMR 57). Natomiast aklamację przed Ewangelią wykonuje schola lub kantor albo organista, włączając w śpiew całe zgromadzenie. Aklamacja przed Ewangelią „stanowi samodzielny obrzęd, przez który zgromadzenie przyjmuje i pozdrawia Pana mającego doń przemawiać oraz śpiewem wyznaje wiarę” (OWMR 62). Nie jest ona głosem słowa Bożego, lecz radosnym śpiewem wspólnoty skierowanym do Chrystusa. „Jeśli nie śpiewa się Alleluja lub wersetu przed Ewangelią, można je opuścić” (OWMR 63 c).

Jeżeli Mszy świętej przewodniczy biskup, to diakon, lub pod jego nieobecność prezbiter mający wygłosić Ewangelię, prosi biskupa o błogosławieństwo. W przypadku mszy koncelebrowanej przez prezbiterów, koncelebrans przed Ewangelią nie prosi głównego celebransa o błogosławieństwo ani go nie otrzymuje (OWMR 212). Po aklamacji przed Ewangelią uczestnicy zwracają się w stronę ambony. Tak okazują cześć dla Ewangelii Chrystusa (OWMR 133). A proklamujący Ewangelię stoi na ambonie, a nie obok niej, czy gdziekolwiek. Po odczytaniu perykopy ewangelijnej, gdy wypowiada słowa: „Oto słowo Pańskie”, nie unosi Ewangeliarza i nie ukazuje go wiernym. Słowo zostało wygłoszone i żyje teraz w ludzkich sercach²². Podczas bardziej uroczystych celebracji biskup, nie prezbiter, zależnie od uznania, może pobłogosławić lud księgą Ewangelii (OWMR 175).

Tam, gdzie zachował się zwyczaj śpiewania pieśni do Ducha Świętego przed czytaniem lub przed homilią, można go zachować. Gdzie nie było takiego zwyczaju, nie należy wprowadzać śpiewu pieśni do Ducha Świętego przed homilią²³.

¹⁸ Tamże, nr 11.

¹⁹ Tamże, nr 12.

²⁰ Tamże, nr 13.

²¹ Tamże, nr 14.

²² Tamże, nr 18.

²³ Tamże, nr 22.

Homilię z zasady głosi przewodniczący celebracji²⁴. Może on ją zlecić koncelebransowi, lub niekiedy także diakonowi. Od głoszenia homilii „wykluczeni zostają wierni nie wyświęceni, nawet jeśli pełnią funkcję tak zwanych „asystentów duszpasterskich” lub katechetów.... Niedopuszczalna jest praktyka, stosowana w pewnych okolicznościach, powierzania homilii seminarzystom studiującym teologię, jeszcze nie wyświęconym. Nie można bowiem traktować homilii jako ćwiczenia przygotowującego do przyszłej posługi”²⁵. Osoba świecka, np. misjonarz, misjonarka, alumn seminarium, w szczególnych okolicznościach może po homilii wygłosić krótkie świadectwo. Wtedy nie odwołuje się jednak do czytań, ani tekstów liturgicznych.

Wielkim nadużyciem jest zastępowanie homilii w mszach z udziałem dzieci inscenizacją okolicznościową, np. z racji uroczystości Bożego Narodzenia czy święta św. Stanisława Kostki. Ta powinna odbyć się przed lub po zakończeniu celebracji Eucharystii.

Zgodnie z trzecim wydaniem *Missale Romanum* (2002) „w miejsce symbolu nicejsko-konstantynopolitańskiego, zwłaszcza w czasie Wielkiego Postu i w okresie wielkanocnym, można użyć symbolu chrzcielnego, zwanego Składem Apostolskim” (nr 19). Zaleca się, by w większe uroczystości wyznanie wiary było śpiewane²⁶. Natomiast na słowa: „I za sprawą Ducha Świętego przyjął ciało z Maryi Dziewicy i stał się człowiekiem” wszyscy głęboko się pochylają. Klękają zaś na te słowa w uroczystość Zwiastowania i Narodzenia Pańskiego (OWMR 137).

Modlitwę powszechną rozpoczyna i kończy przewodniczący celebracji z miejsca przewodniczenia (zob. OWMR 71 i 108). Ale odczytywanie wezwań tej modlitwy nie należy do niego. Wygłasza je diakon lub przygotowany wierny świecki. Może to zrobić z ambony lub z innego odpowiedniego miejsca. Wezwania te winny być nieliczne, ułożone w duchu mądrej wolności, zwięzłe i wyrażające błagania całej wspólnoty. Ma być ich przynajmniej cztery, a najwyżej sześć. W modlitwie powszechnej należy zawsze uwzględnić intencje: za Kościół, za rządzących i o zbawienie całego świata, za doświadczonych trudnościami i za miejscową wspólnotę (zob. OWMR 70).

Ciągle aktualne jest przypomnienie II Polskiego Synodu Plenarnego, że „Celebryujący Eucharystię powinien dbać o zachowanie równowagi pomiędzy liturgią słowa a liturgią eucharystyczną, zachowując proporcję czasową homilii niedzielnej i w dni

²⁴ Obwieszczenie Dobrej Nowiny, czyli głoszenie kerygmatu, jest podstawowym sposobem przepowiadania, które otwiera na tajemnice chrześcijaństwa. Katecheza wdraża w umiejętność korzystania z daru słowa Bożego. Pomaga w przeżywaniu objawionych tajemnic zbawienia na sposób sakramentalny w liturgii i egzystencjalnie w życiu codziennym. Homilia jest radosnym „smakowaniem” w treściach, które się zna. Jej zadaniem jest pomóc uczestnikom liturgii w przejściu od słuchania Słowa do dziękczynienia i sprawowania sakramentu oraz przyłgnięcia swoim życiem do rzeczywistości sakramentalnej, wyrażonej w liturgicznych znakach, zob. Z. KIERNIKOWSKI, *Eucharystia i jedność*, Częstochowa 2000, 285.

²⁵ Kongregacja ds. Duchowieństwa, Papieska Rada ds. Świeckich, Kongregacja Nauki Wiary, Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Kongregacja ds. Biskupów, Kongregacja ds. Ewangelizacji Narodów, Kongregacja ds. Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, Papieska Rada ds. Interpretacji tekstów prawnych, „Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów” (15.08.1997), *Liturgia Sacra* 5(1999), nr 1, 17.

²⁶ Episkopat Polski, Wskazania, nr 24.

powszednie”²⁷. A co z listami pasterskimi i komunikatami Kurii? Synod wyjaśnia: „Podczas mszy świętej z udziałem dzieci można zrezygnować z czytania listów pasterskich. Celebrans powinien ograniczyć się w takich przypadkach do omówienia głównych wątków listu w ogłoszeniach duszpasterskich. Pełna treść winna być udostępniona wiernym w piśmie parafialnym lub gablocie. Komunikaty konferencji episkopatu, biskupa i kurii diecezjalnej nie mogą zastępować homilii. Miejscem przekazu najważniejszych z nich mogą być ogłoszenia przed rozesłaniem wiernych”²⁸.

4.3. Liturgia eucharystyczna

Rozpoczyna ją obrzęd przygotowania darów. Uwaga uczestników liturgii kieruje się na ołtarz. Teraz ministranci umieszczają na nim korporał, patenę, kielich, puryfikaterz, palkę i mszał (OWMR 139). Nie wolno tego uczynić wcześniej. Zaleca się, aby dary ofiarne były przynoszone w sposób uroczysty, w procesji. W czasie obrzędu przygotowania darów, łącznie z procesją, wierni siedzą. Jeśli w procesji niesie się dary na potrzeby biednych lub kościoła, należy je nieść na początku procesji. Na końcu idą osoby niosące chleb i wino. Dary pieniężne „na tacę” powinno się zbierać tylko w czasie przygotowania darów. Nie należy rozpoczynać tej zbiórki wcześniej, ani też przedłużać na czas modlitwy eucharystycznej. Trzeba ją zakończyć przed prefacją. Dlatego należy włączyć do tej akcji większą liczbę odpowiednio przygotowanych świeckich. Tej składki nie powinien zbierać przewodniczący celebracji²⁹. Obrzęd przygotowania darów rozpoczyna się przedstawieniem, nie ofiarowaniem, darów. Wtedy celebrans unosi nieco nad ołtarzem patenę z chlebem i kielich z winem zmieszany z wodą i wypowiada odpowiednie modlitwy. Obrzęd kończy jego zachęta: „Módlcie się, aby moją i waszą ofiarę przyjął Bóg, Ojciec wszechmogący”. Tej formuły nie wolno zmieniać, także w mszach koncelebroanych³⁰.

Przewodniczący celebracji, przed prefacją, nie zaś po dialogu prefacyjnym, może w krótkich słowach wprowadzić wiernych do modlitwy eucharystycznej, uświadamiając im motyw dziękczynienia³¹. W mszach koncelebroanych, koncelebransi podczas wypowiedzania słów Chrystusa nad chlebem i winem, a czynią to zawsze głosem przyciszonym, wykonują gest epikletyczny³². Nie wolno przełamywać Ho-

²⁷ Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II, dz. cyt., nr 90.

²⁸ Tamże.

²⁹ Episkopat Polski, Wskazania, nr 29.

³⁰ Episkopat Polski, "Przepisy wykonawcze do Instrukcji Kongregacji ds. Sakramentów i Kultu Bożego 'Inaestimabile donum' z 3 kwietnia 1980 r." (11 XII 1980), w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski* (1966-1998), Cz. KRAKOWIAK, L. ADAMOWICZ (red.), Lublin 1999, 46.

³¹ Całą prefację winno się śpiewać. Wszystkie elementy prefacji, zatem dialog i aklamacja „Święty” stanowią jedną całość. „Oddzielenie dialogu od tekstu prefacji, „kawałkowanie” struktury muzycznej tego hymnu, stoi w sprzeczności ze świętowaniem liturgii. Jeśli okoliczności do tego skłaniają, można recytować, ale wówczas też powinien być recytowany dialog”, zob., I. PAWLAK, *Muzyka liturgiczna po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, Lublin: Polihymnia 2000, 228; zaleca się śpiew aklamacji „Święty”, zob. OWMR, 79 b.

³² Komisja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, "Odpowiedzi na pytania skierowane do Komisji", *Anamnesis* 45 (2006), 109-110. Pytanie: Jakiego gestu powinni używać koncelebranci podczas

stii podczas słów konsekuracyjnych³³. W pierwszej modlitwie eucharystycznej, w mszach koncelebrowanych wszyscy koncelebransi na słowa „Również nam, Twoim grzesznym sługom” uderzają się piersi (OWMR 225). Podczas odmawiania modlitwy Ojciec nasz, która rozpoczyna obrzędy komunijne, ręce rozkłada tylko przewodniczący, a w mszach koncelebrowanych tylko koncelebransi. Tego gestu nie czynią inni uczestnicy celebracji³⁴. Znakiem pokoju jest ukłon w stronę najbliższych stojących uczestników mszy świętej lub podanie im ręki. Ten gest wykonuje się w milczeniu. Można jednak cicho wypowiedzieć życzenie, skierowane do konkretnej osoby: „Pokój Pański niech zawsze będzie z tobą” albo: „Pokój z tobą”. Przyjmujący zawsze odpowiada: „Amen”. Nie wolno używać formuły: „Pokój nam wszystkim”. Celebrans może przekazać znak pokoju usługującym, zawsze jednak pozostając w prezbiterium³⁵.

Łamanie chleba winno się odbywać nad pateną. Obrzęd ten jest zastrzeżony prezbiterowi lub diakonowi. Celebrans, wypowiadając zachętę przed Komunią św.: „Oto Baranek Boży, który gładzi grzechy świata. Błogosławieni, którzy zostali wezwani na Jego ucztę”, ukazuje Hostię, trzymając ją nieco nad pateną albo nad kielichem. Natomiast powyższej formuły nie wolno zmieniać³⁶.

Jest bardzo wskazane, aby wierni podobnie jak celebrans, przyjmowali Ciało Pańskie z hostii konsekrowanych w czasie danej mszy świętej a w przewidzianych przypadkach przystępowali do kielicha. Gdy rozdających Komunię św. jest więcej, to oni przenoszą puszkę z Najświętszym Sakramentem z tabernakulum na ołtarz w czasie śpiewu „Baranku Boży”³⁷.

Celebrans zawsze pierwszy przyjmuje Komunię św. Poważnym błędem jest, jeśli to czyni dopiero po udzieleniu jej wiernym, albo równocześnie z nimi, po uprzednim przekazaniu im Ciała Pańskiego³⁸. Trzeba zadbać, aby śpiewacy mogli dogodnie przystąpić do Komunii świętej, a nie dopiero po zakończeniu celebracji (OWMR 86). Zaleca się procesyjne podchodzenie do przyjęcia Komunii św. Można ją przyjmować w postawie

konsekracji, gestu wskazującego czy epikletycznego? - Odpowiedź: Na temat tego gestu zdania liturgistów są podzielone i napisano już wiele artykułów. Mszał rzymski podaje, że podczas wypowiadania słów konsekuracyjnych nad chlebem i winem koncelebransi mogą wyciągnąć prawą rękę w stronę chleba i kielicha (OWMR 222 i następne). Nie jest to gest obowiązkowy. Dlatego osoba czuwająca nad porządkiem koncelebry powinna już w zakrystii poinformować, czy będzie on wykonany i w jaki sposób. Bardzo ważna jest tu jedność w znaku. Biorąc pod uwagę łaciński tekst Ogólnego wprowadzenia, w którym użyto tego samego czasownika *extendere* na opisanie wyciągnięcia rąk podczas epiklezy konsekuracyjnej, jak i podczas konsekracji oraz fakt, że w zbiorze gestów przewidzianych w liturgii rzymskiej nie ma gestu wskazującego, należy opowiedzieć się za gestem epikletycznym podczas wypowiadania słów konsekuracyjnych; zob. S. CZERWIK, "Potrzeba i główne myśli instrukcji *Redemptionis sacramentum*", *Anamnesis* 41 (2005), 74.

³³ Episkopat Polski, Wskazania, nr 31.

³⁴ Tamże, nr 32.

³⁵ Tamże, nr 33.

³⁶ Tamże, nr 34; Episkopat Polski, "Przepisy wykonawcze do Instrukcji Kongregacji ds. Sakramentów i Kultu Bożego *Inaestimabile donum*, dz. cyt., 46.

³⁷ Episkopat Polski, Wskazania, nr 36.

³⁸ Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, "Odpowiedzi na przedłożone wątpliwości", N 46 (2009), 242-244, *Anamnesis* 60 (2010), 14.

kłęczącej lub stojącej. Wierni przyjmujący Ciało Pańskie w postawie stojącej wykonują wcześniej głęboki ukłon lub przyklękają na jedno kolano, adorując Chrystusa³⁹.

Podczas mszy koncelebrowanych stosuje się kilka sposobów przyjmowania Komunii św. (OWMR 242). Jeśli koncelebranci otrzymali Najświętszą Hostię od celebransa głównego lub od koncelebransa, pozostając na swoich miejscach, to po spożyciu Ciała Chrystusa podchodzą do ołtarza, przyklękają, i spożywają Najświętszą Krew. Po wytarciu puryfikaterzem brzegu kielicha wracają na swoje miejsca (OWMR 246a).

Komunii świętej udziela się przez podanie Hostii wprost do ust. Jeżeli jednak ktoś prosi o Komunię na rękę, przez gest wyciągniętych dłoni, należy mu w taki sposób jej udzielić. Komunikujący winien spożyć Hostię wobec szafarza komunijnego. Wierni nie mogą sami brać konsekrowanego Chleba ani kielicha Krwi Pańskiej (zob. OWMR 160). Nie wolno też podawać im na rękę Hostii zanurzonej we Krwi Chrystusa⁴⁰.

Po Komunii świętej puryfikuje się naczynia liturgiczne z boku ołtarza albo przy kredensie⁴¹. A puryfikacji dokonuje celebrans albo diakon, lub ustanowiony akolita. Wodę po puryfikacji spożywa ten, kto jej dokonał. Po zakończeniu udzielania Komunii św. można wyrazić uwielbienie modlitewną ciszą, lub wykonując psalm, inną pieśń pochwalną albo hymn - nie litanią lub dziesiątkiem różańca albo koronką (OWMR 88).

4.4. Obrzędy zakończenia

Po modlitwie pokomunijnej można podać ogłoszenia duszpasterskie. One powinny być klarownie zredagowane i krótkie. Jeśli przed rozesłaniem jest przewidziane przemówienie osoby świeckiej, to może ona przemówić, ale nie z ambony, lecz od mikrofonu z miejsca przeznaczonego dla komentatora. Ambony nie powinno się wykorzystywać do wystąpień, czy przemówień, które nie są związane z proklamacją słowa Bożego⁴². Błogosławieństwa końcowego, także w mszach koncelebrowanych, udziela tylko przewodniczący celebracji. Zapraszanie koncelebransów do wspólnego pobłogosławienia uczestników liturgii jest wyrazem samowoli. Przewodniczący liturgii lub diakon rozsyła wiernych słowami: „Idźcie w pokoju Chrystusa”. Ci odpowiadają: „Bogu niech będą dzięki”. Tych formuł nie wolno zmieniać⁴³.

Rozesłanie stanowi ostatni akt celebracji eucharystycznej. Jest to posłanie wiernych do konkretnych miejsc, w których Bóg ich umieścił przez powołanie życiowe. Przez ten obrzęd dokonuje się swoista dyslokacja Eucharystii. Wierni będą celebrować jej treści w swoich środowiskach, wypełniając jej mocą różne obowiązki stanu.

³⁹ Episkopat Polski, Wskazania, nr 38.

⁴⁰ Tamże, nr 40.

⁴¹ Tamże, nr 41.

⁴² Tamże, nr 43.

⁴³ Episkopat Polski, "Przepisy wykonawcze do Instrukcji Kongregacji ds. Sakramentów i Kultu Bożego", *Inaestimabile donum*, dz. cyt., 46.

Zakończenie

Przepisy liturgiczne stoją na straży świętości liturgii, szczególnie Eucharystii. Pomagają też owocnie wprowadzać wiernych w Wielką Tajemnicę Wiary, czyli w misterium śmierci i zmartwychwstania Wcielonego Słowa. Poprawność celebracji zawsze jest wyrazem świadomości jej przewodniczącego. Tak on uzewnętrznia swoją wiarę w Chrystusa i wynikające z niej zrozumienie misteriów zbawienia.

Prawo liturgiczne pozostawia jednak miejsce na kreatywność. Przewodniczący celebracji może własnymi słowami sformułować komentarze po pozdrowieniu, przed czytaniem, przed prefacją oraz w ramach obrzędów zakończenia. Może własnymi słowami sformułować wstęp i zakończenie do modlitwy wiernych, może także własnymi słowami, na wzór zachęty z mszału, sformułować zachętę przed Modlitwą Pańską. Dobrze jest korzystać z tych, i tylko z tych możliwości.

LA ARBITRARIETÀ NELLE CELEBRAZIONI LITURGICHE

– LA DEFORMATIONE LITURGICA

Sommario

Il Concilio Vaticano II si era proposto come finalità di incrementare la vita cristiana tra i fedeli, di adattare le istituzioni ecclesiastiche alle esigenze del nostro tempo, e di favorire l'unità dei credenti in Cristo, nonché l'avvicinamento dei non-credenti alla Chiesa. Tale fu il contesto in cui si è svolta la riforma conciliare della liturgia. In essa infatti viene celebrato il mistero pasquale del Figlio di Dio fatto uomo, attraverso il quale si è compiuta la salvezza del mondo.

La realizzazione della riforma ha incontrato e incontra tutt'oggi diverse difficoltà. Alcuni rifiutarono ostilmente qualsiasi cambiamento. Altri invece, rifiutando le norme stabilite dall'autorità competente della Chiesa, si sono lasciati alle libere sperimentazioni. In questa situazione il papa Benedetto XVI parla del bisogno di ricostruire la santità della liturgia. Tutto ciò può avvenire solo con il consolidarsi nella coscienza dei chierici e dei fedeli dell'idea, che la liturgia è principalmente l'opera di Cristo, e come tale verrà da loro celebrata nella disciplina della fede.